

Op woensdag 10 november verzocht journalist Siebe Sietsma de hoofdredactie van *De Correspondent* en mij om drie pagina's aan weerwoord op mijn boek *Zo hadden we het niet bedoeld* te publiceren, nadat we in november al twee keer uitgebreid op zijn eerdere commentaar hebben gereageerd en het ook hebben verwerkt in het boek. Hij plaatst nu zijn kritiek online.¹ Ik zal daar hier op reageren. Wie wil weten hoe het uitgebreide proces van wederhoor is verlopen, waarbij Sietsma voor publicatie meermaals de kans heeft gekregen feitelijke onjuistheden aan te wijzen, kan onze verantwoording lezen.²

1. 'Frederik strooit met cijfers maar verdoezelt de werkelijkheid.'

In mijn boek over de toeslagenaffaire beschrijf ik onder andere de mediadynamiek rond de Bulgarenfraude van 2013. Ik schrijf dat deze Bulgarenfraude over zo'n vier miljoen euro ging, 0,006 procent van alle toeslagen die in die periode waren uitgekeerd. RTL-journalist Sietsma, die indertijd veel aandacht besteedde aan de Bulgarenfraude, neemt aanstoot aan dit cijfer. Ik zou de ogen sluiten voor het feit dat de Bulgarenfraude 'over veel meer' ging. Het stond namelijk voor structurele zwendel met toeslagen.

Sietsma heeft het in zijn weerwoord over een bedrag van 40 tot 80 miljoen euro aan toeslagenfraude in 2020, waarbij hij verwijst naar een artikel van de website Kinderopvangtotaal uit 2012, een artikel dat zich weer baseert op een brief van staatssecretaris Frans Weekers uit augustus 2012.³ In die brief staat dat tot dan toe zo'n veertig miljoen euro gemoeid is met afgeronde strafrechtelijke onderzoeken, en er nog eens zo'n veertig miljoen is gemoeid met lopende strafrechtelijke onderzoeken naar toeslagenfraude. Voor de goede orde: dat zijn niet bedragen over één jaar, laat staan over het jaar 2020.

Ik citeer zelf in mijn boek (pg. 25 en 26) cijfers uit een latere brief van Weekers, uit mei 2013, waarin de staatssecretaris melding maakt van 16,6 miljoen euro aan toeslagenfraude in afgeronde strafrechtelijke onderzoeken. Ik noem ook het totale openstaande bedrag aan terug te vorderen toeslagen waarbij 'oneigenlijk gebruik' werd vermoed (95 miljoen euro).⁴ Daarnaast meld ik ook de bijna vier miljoen euro waar de Bulgarenfraude over ging, en waar Kamerdebatten over werden gevoerd, waarin de staatssecretaris werd verzocht naar Bulgarije af te reizen om het geld terug te halen.⁵

Sietsma's aantijging dat ik 'ontken dat het gaat over een groter probleem' is dan ook ongefundeerd. Ik vraag me in mijn boek wel af of deze cijfers (of het nou 3,6 miljoen, 16,6 miljoen, 40 miljoen, 80 miljoen of 95 miljoen is – het is nog steeds een fractie van het totaalbedrag aan uitgekeerde toeslagen) voldoende aanleiding geven voor een marathondebat in de Tweede Kamer, waarna in sneltreinvaart strenge wetgeving door het parlement werd gejaagd.

'Dat er weleens wordt gefraudeerd met toeslagen is op zichzelf even verrassend als dat er weleens een pak Knorr Wereldgerechten langs de zelfscankassa wordt gesjoemeld,' schrijf ik in mijn boek. Sietsma neemt aanstoot aan deze vergelijking. Hij beschrijft hoe de

1

https://docs.google.com/document/d/e/2PACX-1vQ15l7fFJmoTsLsI3sdsTIVhPz9e75qfcGy2XZ0ZCRYtpI0xpAVS_bFY43xgz0hxNOv_ETkzXqJDPSf/pub

2

<https://decorrespondent.nl/12101/verantwoording-zo-kwam-onze-reconstructie-van-de-toeslagenaffair-e-tot-stand/372178356-82854f34>

³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31066-146.html>

⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-17050-434.html>

⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-299101.pdf>

hoofdverdachte van de Bulgarenfraude maar liefst vier jaar cel kreeg. Ik zou de ernst van de fraude bagatelliseren. Daarover verschillen Sietsma en ik van mening. Om in de vergelijking te blijven: een gestolen pak Knorr Wereldgerechten is een zaak voor de lokale vestigingsmanager, maar niet voor het bestuur van de Ahold. Het feit dat er al een strafrechtelijk onderzoek liep naar de Bulgarenfraude en dat de daders gepakt zijn, gaf in mijn ogen nog minder aanleiding om in de Tweede Kamer te roepen om snelle harde actie. Zo'n roep om hard optreden is namelijk niet zonder gevolgen.

Sietsma stelt verder dat ik zou 'strooien' met cijfers, waarmee ik 'de waarheid' verdoezel. Hij beschrijft in zijn weerwoord hoe hij zelf 'op zoek ging naar het grotere plaatje' bij de Bulgarenfraude. Hij vroeg in 2013 bij de Belastingdienst cijfers op over het bedrag aan ten onrechte uitgekeerde toeslagen dat niet meer terugkwam. Hij constateert dat dit om 'honderden miljoenen euro's' gaat. Hij verwijst naar een artikel dat hij in oktober 2013 schreef, waarin hij het bedrag aan oninbare toeslagen heeft weten te achterhalen.

'Honderden miljoenen euro's aan toeslagen over de balk,' zo heet het artikel.⁶

Het is tekenend dat hij juist dit bedrag in verband brengt met fraude en misbruik. Ongeveer eenderde van alle toeslagen moet namelijk ieder jaar terugbetaald worden: iemand schat zijn inkomen te laag in, iemand bleek minder opvanguren nodig te hebben, iemand komt boven de huurgrens uit, en ja soms is er ook sprake van fraude. Een gedeelte van al deze terug te vorderen toeslagen blijkt uiteindelijk oninbaar. Als je dat bedrag over meerdere jaren optelt, blijkt dat er een paar honderd miljoen euro nooit is teruggevorderd.

Achter deze miljoenen euro's, die Sietsma in verband brengt met misbruik, zitten ironisch genoeg ook veel slachtoffers van de toeslagenaffaire, bij wie – goddank – niet het gehele bedrag aan kinderopvangtoeslag is ingevorderd. Wat wil het geval: ouders die kinderopvangtoeslag terug moeten betalen, konden een beroep doen op een persoonlijke betalingsregeling. Zo'n betalingsregeling komt erop neer dat je na twee jaar maximaal aflossen het restant niet meer hoeft terug te betalen. Als iemand bijvoorbeeld 60.000 euro toeslagen moet terugbetalen en in twee jaar 20.000 euro heeft kunnen aflossen, dan wordt de resterende 40.000 euro als 'oninbaar' geboekt.

Het bedrag aan oninbaar geleden toeslagen werd door Sietsma in 2013 echter gepresenteerd als geld dat 'over de balk' werd gesmeten. Met de kennis van nu mogen we blij zijn dat de Belastingdienst in die gevallen niet rücksichtslos is doorgegaan met het invorderen van toeslagen tot de laatste euro.⁷ Door openstaande bedragen als 'oninbaar' te boeken dwalde de Belastingdienst mensen die diep in de ellende zaten namelijk niet nog dieper in de ellende.

In de berichtgeving van *RTL Nieuws* was niets van die context te zien. Tweede Kamerleden verschenen voor de camera's om te reageren op de bevindingen van Sietsma. 'Dit zijn enorme bedragen', reageerde Kamerlid Eddy van Hijum (CDA) bijvoorbeeld geschokt. 'De staatssecretaris moet met oplossingen komen.'

Zoals Sietsma zelf in zijn weerwoord beschrijft: 'Tweede Kamerleden schrokken enorm en wilden voortaan periodiek geïnformeerd worden over deze cijfers.' En zo geschiedde. In de daaropvolgende jaren publiceerde de Belastingdienst elke zes maanden het cijfer over 'oninbare toeslagen'. Zodat elke zes maanden zich opnieuw het ritueel herhaalt: media

6

<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/2304671/honderden-miljoenen-euros-aan-toeslagen-over-de-balk>

⁷ Dit gebeurde wel in geval van opzet/grove schuld. Ouders bij wie dit criterium werd vastgesteld krijgen nu vrijwel allemaal compensatie, vanwege de harde invorderingspraktijk.

brengen het cijfer aan oninbaar geleden toeslagen, Kamerleden reageren geschokt, de staatssecretaris wordt verzocht om maatregelen.⁸

Inmiddels noemt Boink-voorzitter Gjalt Jellesma het bedrag aan oninbare kinderopvangtoeslag als een vroege indicator van de toeslagenaffaire, waar destijds niemand op aansloeg. Dat is niet heel verbazingwekkend als je terugleest in welke context die cijfers werden gepresenteerd door journalisten, en tot op de dag van vandaag door Sietsma.

Sietsma beweert verder terloops in zijn weerwoord dat fraude ‘voor een groot deel eenvoudig voorkomen kan worden.’ Wie bekend is met de opsporing van misbruik met kinderopvangtoeslag weet: het is allesbehalve eenvoudig. Er is namelijk steeds een gebrek aan eenduidige contra-informatie. Dat wil zeggen: je weet vaak niet of de administratieve werkelijkheid van uurstaten en facturen correct is. Daarvoor zijn arbeidsintensieve bezoeken aan gastouders en gastouderbureaus nodig, en zelfs dan is de informatie niet altijd eenduidig.

Staatssecretaris Frans Weekers was indertijd ook niet van mening dat het ‘eenvoudig’ was om fraude tegen te gaan. Niet voor niets zei hij in de Tweede Kamer dat ‘de grenzen van de handhaving’ in zicht kwamen en dat ‘de goeden onder de kwaden gingen lijden’. De staatssecretaris waarschuwde voor afruilen tussen dienstverlening en fraudebestrijding. Voor die waarschuwing en voor die afruilen was weinig aandacht indertijd.

Het begrip ‘fraude’ raakte aan inflatie onderhevig. Als er sprake is van misbruik, wil dat niet meteen zeggen dat de ouders schuldig zijn. Veel gedupeerden in de toeslagenaffaire zijn het slachtoffer van een frauderend gastouderbureau. Eigenaren van malafide gastouderbureaus wisten het DigID van ouders te bemachtigen en vroegen veel te veel toeslagen aan om het geld linea recta naar de eigen rekening te geleiden.

In zijn weerwoord linkt Sietsma bijvoorbeeld naar een persbericht van het OM over toeslagenfraude. Dat is een goed voorbeeld van de grijstinten: de ouders in deze fraudezaak krijgen namelijk ook compensatie in het kader van de toeslagenaffaire.⁹

Dat geldt ook voor de ouders van het frauderende gastouderbureau in Sietsma’s reportage van april 2015. Na besprekingen met onder andere de teamleider van het CAF, het beruchte anti-fraudeteam van de Belastingdienst, mocht Sietsma meelopen bij de inval van een gastouderbureau. ‘De fraude werkt verbluffend eenvoudig’, zei Sietsma toen. ‘Iedereen die kan schrijven en een kind heeft, kan dit doen.’ Indertijd vroeg Kamerlid Tjitske Siderius van de SP naar aanleiding van de reportage van Sietsma een Kamerdebat aan, omdat ‘fraude met toeslagen gewoon onmogelijk moet worden gemaakt’. De ouders in deze zaak – CAF Caledonië – krijgen nu ook 30.000 euro aan compensatie.

2. ‘Frederik onthoudt zijn lezers essentiële context.’

Sietsma schrijft in zijn weerwoord dat ik in mijn boek onvoldoende laat zien dat hij al lang voor de Bulgarenfraude berichtte over adresfraude. Ik benoem dat echter wel: ‘Sietsma bericht al jaren over adresfraude, hij kent het onderwerp’ (pg. 14). Uitvoerig stilstaan bij alles wat er over adresfraude is geschreven lijkt mij in het kader van een reconstructie van de toeslagenaffaire verder niet nodig.

⁸ <https://www.rtlnieuws.nl/node/1986061>

⁹

<https://www.om.nl/actueel/nieuws/2020/08/25/18-maanden-gevangenisstraf-geest-vanwege-fraude-met-kinderopvangtoeslagen>

Niettemin vindt Sietsma dat ik zijn werk niet genoeg eer aan doe. Zo maakt hij in zijn weerwoord melding van zijn eigen onderzoek uit mei 2011 waaruit bleek dat 'duizenden Amsterdammers' een uitkering kregen zonder een adres te hebben. Kamerleden waren geschokt. 'Dit aantal alleen al voor de gemeente Amsterdam is bizar hoog,' zei Kamerlid Ger Koopmans van het CDA toen tegen Sietsma.¹⁰

In reactie op zijn berichtgeving is toen het Project Schoon Schip gestart, een samenwerking van de gemeente Amsterdam met het UWV, de Belastingdienst en het SVB om foutieve adres registraties op te sporen. 'Amsterdam opent de jacht op spookburgers,' schreef Sietsma bij de aankondiging van het onderzoek.¹¹ In juni 2013 publiceerde de gemeente het eindrapport: bij slechts zes (0,1 procent) van de 5.000 onderzochte adresverschillen was uitkeringsfraude geconstateerd. De projectkosten bleken fors hoger dan de opbrengst van de opgespoorde onrechtmatigheden.¹²

De onderzoekers constateren: 'Een groot deel van de betrokken burgers met een afwijkend adres gebruikt dat niet direct vanuit een fraudemotief. Deze personen lijken eerder slordig in het doorgeven van de verhuisaangifte dan dat zij bewust een afwijkend adres doorgeven.' Later begon de Nederlandse overheid de Landelijke Aanpak Adreskwaliteit (LAA), waarbij miljoenen werden geïnvesteerd in het opleiden van gemeenteambtenaren om adressen te controleren. Bij de aanvang van het project werd voorspeld dat met een jaarlijkse investering van 11 miljoen euro, zo'n 42 miljoen euro per jaar terugkwam.¹³ In 2016 – het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn – waren de baten, na het controleren van tienduizenden verdachte adressen, 11 miljoen euro. (En hierbij is het wederom belangrijk onderscheid te maken tussen 'fraude' en 'onregelmatigheden'.)¹⁴

Ondertussen bleken er ook schaduwkanten aan het streng sturen op correcte adresregistraties. Met name daklozen moeten nu aan veel meer voorwaarden voldoen alvorens ze een postadres kunnen krijgen. Gemeenten geven het 'nadeel van de twijfel,' constateerde de Nationale ombudsman in een rapport uit 2016. 'Burgers die niet in het systeem passen worden op dezelfde wijze behandeld als mensen die bewust frauderen,' schrijft de ombudsman. De Ombudsman hekelt 'de eenzijdige aandacht voor

¹⁰ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/3104986/uwv-geeft-spookburgers-uitkering>

¹¹ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/3041911/amsterdam-opent-jacht-op-spookburgers>

¹²

<https://web.archive.org/web/20190529183858/https://www.rvig.nl/binaries/rvig/documenten/rapporten/2013/06/25/eindrapport-schoon-schip/eindrapport-schoon-schip.pdf>

In veel gevallen bleek het feit dat een burger wel in de ene overheidsadministratie stond, maar niet in de andere, het gevolg van de gebrekkige overheidsadministratie.

"Bij de eerste analyse bleek dat veel verschillen ontstaan omdat de administratie van de verschillende instanties achterloopt of mensen gegevens pas laat doorgeven. Zo ontstonden veel verschillen omdat de projectgroep een bestand vergeleek met een ander bestand dat anderhalf jaar ouder was. Van de 5.000 "spookburgers" uit de steekproef, bleken er zo 3.058 verklaard te kunnen worden. Niet direct misstanden dus, maar administratieve "spookproblemen".

De projectgroep duikt vervolgens dieper in de 1.942 overblijvende gevallen en vindt ook hier weer 658 spookproblemen door langzaam bijgewerkte administratie, foutieve schrijfwijzen en andere administratieproblemen. "Vooral in de huisnummers met etage-aanduiding worden verschillende schrijfwijzen gehanteerd". Een snel rekensommetje leert dat dus bijna driekwart (3.716 van de 5.000) van de spookburgers eigenlijk spookproblemen van de gemeentelijke administratie zijn."

Zie ook: https://www.privacybarometer.nl/nieuws/3820/Spookburgers_of_spookproblemen

¹³ Business Case Adresonderzoeken en Huisbezoeken in het kader van Fraudebestrijding, 16-12-2014

¹⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-822665.pdf>

adres-gerelateerde fraude omdat hierdoor de aandacht voor burgers die tussen 'wal en schip vallen' naar de achtergrond dreigt te verdwijnen.'¹⁵

In de berichtgeving van Sietsma over spookburgers schuilen veel van dezelfde patronen als in de berichtgeving over fraude. Omvangrijke cijfers worden gemeld in de context van misbruik ('vierhonderdduizend spookburgers', 'duizenden Amsterdammers zonder adres'), waarbij de nadruk wordt gelegd op één mogelijk verklaring: adresfraude.

'Nederland telt zo'n 400.000 zogenoemde spookburgers, inwoners waarvan de overheid het adres niet kent. Een groot deel van deze spookburgers is bewust onzichtbaar zodat ze kunnen frauderen,' stelt Sietsma in zijn berichtgeving van indertijd.¹⁶ 'CDA-Kamerlid Ger Koopmans wil een spoeddebat over de kwestie.'

Een spookburger is een burger die niet langer in de adresregistratie staat, of zoals het heet in het ambtelijk jargon, hij is 'Vertrokken Onbekend Waarheen' (VOW). Het gros van deze mensen is waarschijnlijk naar het buitenland vertrokken (denk: buitenlandse studenten die terugkeren naar hun thuisland, zonder dit netjes bij de gemeente te melden). Volgens het ministerie van Binnenlandse Zaken waren er van zo'n 100.000 mensen indicaties dat ze nog steeds in Nederland verbleven.

Maar ook dit zijn niet alleen kwaadwillenden die de boel proberen te flessen. Daklozen die zich melden bij een opvang zijn bijvoorbeeld vaak VOW. Of mensen die op een camping zijn gaan wonen, omdat ze op de vlucht zijn voor hun ellendige thuissituatie. Jongeren die het huis uit zijn gezet door hun ouders. Je kunt daar met twee brillen naar kijken: als moedwillige fraudeurs die hun verplichtingen ontlopen, of als desperate mensen die hulp nodig hebben (en die twee sluiten elkaar overigens ook niet altijd uit).

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten stelt in een eigen onderzoek over VOW: "Twee factoren ('het zijn van een centrumgemeente voor daklozen' en 'het hebben van een asielzoekerscentrum in de gemeente') staan steeds garant voor een hoog VOW percentage. Overige kenmerken voor een hoog VOW percentage zijn: (1) veel arbeidsmigranten; (2) veel buitenlandse studenten (door de aanwezigheid van een opleidingsinstituut met veel buitenlandse studenten in de gemeente); (3) veel ex-gedetineerden (door de aanwezigheid van een penitentiaire inrichting in de gemeente).'¹⁷

Dat geeft te denken over Sietsma's bewering dat 'een groot deel van de spookburgers bewust onzichtbaar is zodat ze kunnen frauderen.'

3. 'Wat Frederik wel noemt, verdraait hij zo dat het in zijn verhaal past'

Tot slot stelt Sietsma dat ik zijn reportage over misbruik door Poolse arbeidsmigranten 'verdraai', omdat de reportage 'niet over fraude gaat, maar over de kraan van het toeslagensysteem die maar niet dicht wil.' Maar dit staat ook gewoon in mijn boek: 'Journalist Siebe Sietsma vertelt in een item van RTL Nieuws dat talloze Polen zich bij de gemeente Westland hebben gemeld met de mededeling dat ze ten onrechte nog steeds

¹⁵

<https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/Rapport%202016-110%20Een%20mens%20leeft%20een%20systeem%20niet.pdf>

¹⁶ <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/artikel/3129231/miljoenenfraude-door-spookburgers>

¹⁷

https://vng.nl/sites/default/files/knowledge_base_compliance/150420_-_Samen_sterk_tegen_adresfraude_Rapport.pdf

toeslagen ontvangen. Keurig, zou je zeggen. Maar als er eerlijke Polen zijn, dan zijn er vast ook oneerlijke Polen, concludeert Sietsma.'

Sietsma zegt letterlijk in zijn reportage: 'Lastig voor goedwillende Polen, maar kwaadwillenden houden zich koest, en steken flinke bedragen in de zak, zo blijkt. Jaarlijks komen tienduizenden werknemers, daar wordt grof misbruik van gemaakt, vertellen bronnen bij de Belastingdienst niet. Harde cijfers hebben we niet gevonden.'

De lezer kan de reportage terugkijken, en zelf oordelen over mijn beschrijving.¹⁸

¹⁸ <https://youtu.be/5MoTeZLOh-U?t=141>